

2. Бойда А. Методика роботи з архівними матеріалами в навчальному процесі у школі. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2023. С. 125-128.
3. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-2157. Оп. 2. спр. 7048-П. Архівно-кримінальна справа Гнатюк Анни Петрівни 1919 р. н. 104 арк.
4. Думанський Н. О. Робота з бібліотечними та архівними фондами: пошук і збір наукової інформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 63–68.
5. Ємельянова, Т. Віртуальний вимір присутності державних архівів у публічному просторі. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: монографія /відп. ред. І. І Тюрменко*. К.: НАУ, 2021 р. С. 22-28.
6. Хромов А. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання. *Архіви України*. 2020. № 2. С. 7–16.

Олександра Горпинич

студентка 1 курсу магістратури історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка (о. п. «Середня освіта. Історія»)

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛІНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ НА ЖИТОМИРЩИНІ (1930-1940)

Анотація: у статті описана історіографія і джерельна база дослідження сталінських репресій на Житомирщині у 1930-1940-х роках. Розкрито етапи опрацювання джерел за поданою темою, та обґрунтування важливості кожної частини процесу вивчення періоду терору.

Ключові слова: джерело, історіографія, Житомирщина, сталінські репресії.

Abstract: the article describes historiography and the source base of research of Stalin's repressions in Zhytomyr region in 1930-1940s. The stages of processing sources on the presented topic are disclosed, and the justification of the importance of each part of the process of studying the period of terror.

Key words: source, historiography, Zhytomyr region, Stalinist repressions.

Сучасний етап розвитку української історичної науки яскраво позначений переоцінкою спадщини радянського минулого. Дедалі більше розсекречуються документи, пов'язані зі злочинами тоталітарного режиму. Серед раніше табуованих тем все більшого розголосу набуває тема Голодомору і сталінських репресій. Для професійних дослідників знайти інформацію про терор простіше, пересічні громадяни і науковці-початківці часто стикаються із труднощами.

Метою даної статті є опис джерельної бази та історіографії дослідження сталінських репресій на Житомирщині.

Найперше джерело, до якого варто звернутися досліднику є серія книг «Реабілітовані історією. Житомирська область» у 8 частинах. Дане видання готувалося робочою групою близько 20 років і вміщує короткі бібліографічні дані про жертв репресій, які вибрані і систематизовані відповідно до змісту архівно-

слідчих справ періоду сталінського терору. Тут початківець може знайти дані про своїх рідних, які вкажуть напрямок подальших пошуків, або знайти корисні статистичні дані, які розміщені в таблицях [4], [5], [6], [7], [8], [9], [10], [11].

Крім того, у кожному томі є розділ із фотографіями репресованих. Наприклад, у першому томі подано фото 53 осіб [1, с. 641 - 648]. Опрацювавши фотографії, дослідник може знайти зображення потрібної йому особи або побачити картину епохи крізь призму фотографій. Проте, слід враховувати, що далеко не всі в'язні візуалізовані у виданні – велика частина неопублікованих фотокарток міститься у справах і потребує подальшого вивчення.

Наступник кроком, на нашу думку, є вивчення справи рідної людини, або репресованої постаті, яка викликає зацікавлення у дослідника. Це дозволить надати періоду репресій особового характеру, подивитись на терор через історію окремої людини. Для ознайомлення із оригіналами справ досліднику варто звернутися до Державного архіву Житомирської області. Зокрема, фонд Р-5013 опис 2 вміщує 23 тис. 417 архівно-слідчих справ періоду репресій. Варто зауважити, що частина документів знаходиться на зберіганні у Архіві управління Служби Безпеки у Житомирській області у фонді № 6. Тут представлені справи як жертв, засуджених за політичними статтями, так і осіб, які не підлягають реабілітації, бо належать до представників криміналітету. Важливим джерелом із Архіву управління СБУ є Протоколи трійки при Житомирському обласному управлінні НКВС УССР періоду «Великого терору» як елемент «позасудового суду».

Трохи згодом досліднику можна поглибити знання за рахунок вивчення процесу ведення слідства – фактично з'ясувати, що відбувалося у стінах управлінь НКВС. Методи ведення слідства і розправи в часи репресій доволі розлого описані у дисертації Тетяни Рафальської «Великий терор» на Житомирщині (липень 1937 – листопад 1938 рр.) [3] та дослідженні Сергія Кокіна «Доля співробітників УНКВС по Житомирській області – організаторів та виконавців «Великого терору» (за матеріалами архівно-кримінальних справ 1938-1940 рр.)» [1]. Праця останнього написана на основі матеріалів слідства над житомирськими чекістами і вміщує свідчення останніх про їх «методи роботи». Це дослідження дає можливість подивитись на репресії зі слів чекістів і їхньої діяльності.

Особливо важливою для усвідомлення трагізму репресивної політики є книга Олега Мазяра ««...он – человек не советский»: хроніка державного злочину», де автор розповідає історію арешту і знищення свого родича Мазяра Михайла Андрійовича та на прикладі історії репресій у селі Буки показує терор від найвищої до найнижчої ланки. Цінність праці полягає у психологічному аналізі репресій, що є не характерним для загальної маси історичної літератури, адже книгу написав доктор психологічних наук [2]. Читаючи її дослідник пройде ще один етап дослідження – усвідомлення подій з боку жертви терору.

Доволі принциповим моментом при вивченні сталінських репресій на початковому етапі є використання радянської і особливо сучасної російської літератури. Таких джерел варто уникати із двох причин. По-перше, російські автори, підтримуючи агресивну політику РФ щодо України не тільки виправдовують репресії, але й підтримують їх застосування. Це може ввести в оману дослідника, який тільки починає вивчати період 1930-х рр. і створити хибну думку щодо виправданості терору. По-друге, статистичні дані російських праць, а також змістова частина часто перекирена і зачищена від реальних фактів, що може сформувати неправильні погляди про масштаби і характер терору.

Отже, вивчення історіографії і джерельної бази сталінських репресій є доволі складним і тривалим процесом, який вимагає значних зусиль і часу. У

статті ми окреслили етапи проведення досліджень та основні джерела, проте, цей список може бути розширений з ініціативи дослідника.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кокін С. Доля співробітників УНКВС по Житомирській області – організаторів та виконавців «Великого терору» (за матеріалами архівно-кримінальних справ 1938-1940 рр.). З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2015. №1 (44). С. 121-133.
2. Мазяр О. «... он человек не советский»: хроніка державного злочину. Житомир : Бук-Друк, 2022. 414 с.
3. Рафальська Т. Л. «Великий терор» на Житомирщині (липень 1937 – листопад 1938 рр.): [монографія]. Житомир : Волинь, 2012. 180 с.
4. Реабілітовані історією Житомирська область : у 7 кн. Житомир : Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол. : П. Т. Тронько (голова), заст. гол. О. П. Реєнт, с. А. Кокін та ін. Кн. 2 / редкол. тому (голова М. А. Черненко, заступник голови В. М. Врублевський, Л. А. Копійченко та ін. 2008. 768 с.
5. Реабілітовані історією. Житомирська область : у 7 кн. Житомир: Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова) [та ін.]). Кн. 1 / обл. редкол.: Синявська І. М. (голова) та ін. 2006. 721 с.
6. Реабілітовані історією. Житомирська область: у 7 кн. Житомир: Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»: у 27 т. / голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова), заст. гол. О. П. Реєнт, с. А. Кокін та ін. та ін. Кн. 3 / редкол. тому (голова М. А. Чернеко, заступники голови В. М. Врублевський, Л. А. Копійченко та ін. 2010. 808 с.
7. Реабілітовані історією. Житомирська область: у 7 кн. Житомир: Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»: у 27 т. / голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова), заст. гол. О. П. Реєнт, с. А. Кокін та ін. Кн. 4 / редкол. тому В. С. Балюрко (голова), заступник голови Ю. Г. Градовський, Л. А. Копійченко та ін. 2011. 788 с.
8. Реабілітовані історією. Житомирська область: у 7 кн. Житомир: Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»: у 27 т. / голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова), заст. гол. О. П. Реєнт, с. А. Кокін та ін. Кн. 5 / редкол. тому В. С. Балюрко, заступник голови Ю. Г. Градовський, Л. А. Копійченко та ін. 2011. 796 с.
9. Реабілітовані історією. Житомирська область: у 7 кн. Житомир: Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»: у 27 т. / голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова), заст. гол. О. П. Реєнт, с. А. Кокін та ін. Кн. 6 / редкол. тому В. С. Балюрко, заступник голови Ю. Г. Градовський, Л. А. Копійченко та ін. 2013. 696 с.
10. Реабілітовані історією. Житомирська область: у 7 кн. Житомир: Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»: у 27 т. / голов. редкол. Кн. 7. Ч. I. / редкол. тому (заступники голови Ю. Г. Градовський, Л. А. Копійченко та ін. 2015. 706 с.
11. Реабілітовані історією. Житомирська область: у 7 кн. Житомир: Полісся, 2006. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»: у 27 т. / голов. редкол. Кн. 7. Ч. II. / редкол. тому (заступники голови Ю. Г. Градовський, Л. А. Копійченко та ін. 2015. 460 с.